

Мікола ЧАРНЯЎСКИ

ДА ЛЮДЗЕЙ З ЛЮБОЎЮ ІДУЧЫ...

Васіль ТКАЧОЎ. Снукер. Мінск. Харвест, 2009.

Напэўна, шчаслівы той аўтар, калі чытач ці глядач пасля знаёмства з яго творамі, адчувае раптам у сабе неспадзеўнае трапяткое хваляванне, калі ў памяці, нібы на палатне пацямнелага ад часу экрана, пракручваюцца кадры нечаго свайго, патаемнага, разбудзіўшы пачуцці і ўспаміны, а лёс герояў гэтых твораў, падзеі, што адлюстраваны ў іх, стануць неаб'якавымі табе, узварухнуць, прымусяць сэрца зашчымець ад болю ці захліпнуцца ад радасці. Менавіта штосьці такое, па часе далёкае, а для сэрца блізкае ўзрушэнне перажыў я асабіста, узяўшыся чытаць раман Васіля Ткачова «Дом камуны», які ўвайшоў у яго новую кнігу прозы «Снукер», выдадзеную ў серыі «Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі».

Падзеі, якія ўзнаўляе аўтар, разгортваюцца ў горадзе над Сожам у самым пачатку завірушных 90-х гадоў мінулага стагоддзя, калі Дом камуны, гэты знакаміты ў Гомелі гмах, цудам ацалелы ў вайну, пасля «перабудовы» больш нагадваў «разбуранае гняздо», чым той, які застаўся ў памяці гараджан, яго колішніх жыхароў, у маёй памяці. Тады мне, галоднаму вясковаму падшыванцу, часам усміхалася шчасце на нейкі тыдзень-другі рабіцца гарадскім, ласаватца куплёным хлебам — гасцяваць у цёткі Дар'і і дзядзькі Максіма, якія здымалі жыллё ў чатырохкватэрнай драўлянай будыніне нейкага домаўласніка паблізу чыгуначнага вакзала, на вуліцы Мінскай. Мяне балюча даймалі груды бітай цэгля і шкла, з-за якіх

не паспявалі зажываць босыя ногі, здзіўлялі зямлянкі, зараснікі дзядоўніку і лебяды з мэканнем козаў на прывязі. А за нейкіх дзвесце-трыста крокаў адгэтуль белакаменна ўзвышаўся ён, Дом камуны. Памятаю, усе, хто туліўся ў гэтых прывакзальных трушчобах, непрыхавана зайздросцілі тым, каму нейкім чынам пашчасціла займець куток у ДOME камуны, дзе ў людзей былі, здавалася б, усе выгоды, якія могуць толькі быць. Нідзе больш, толькі ў ДOME камуны можна было проста ў двары ў суботнія дні бясплатна паглядзець кіно. Мне са стрыечнымі братамі ўдавалася трапляць на свята «кіна», бо там цётка Дар'я працавала прыбіральшчыцай. А яшчэ «...свае былі ў доме слесары, свой кравец, свой шавец... На вуглах дома, з праспекта Леніна, былі ларкі: у адным прадавалі розныя прысмакі, пончыкі і піражкі, а ў другім мужчыны пілі піва. Пасярод, на першым паверсе, — крамы...» Як і адна з герайн рамана Ларыса Сяргееўна ў маленстве, я таксама потайкам ад цёткі (баялася, каб не нарваўся на задзірыстых домакамунаўскіх падшыванцаў) «бегаў глядзець, чым там гандлююць. Нібы на экскурсію ў музей...»

Усё — праўда. Чытаючы гэты радкі, я, здавалася, нанова адчуў смак тых смажаных у алеі пончыкаў, купленых за цётчыны капейкі, здаецца, зноў гляджу і не веру вачам, што апрача звыклых для вясковых крам «падушачак» ёсць яшчэ шакаладныя цукеркі, фігурныя, вырабленыя пад зайчыкаў ды вавёрачак, у срабрыстых абгортках, па шалёнай на той час цане — ажно 175 сталінскіх рублёў за кілаграм! Адно

недаўменна цюкала тады ў галаву: няўжо ёсць такія багацеі, што купляюць іх?

Чаму я ўсё гэта прыгадаў? Каб сваёй выпадковай прычыннасцю да таго часу, пра які апавядаецца ў рамане, да месца падзей, хоць трохкі ды пацвердзіць карпатлівасць таго пошуку, які правёў аўтар, працуючы над ім, таго старання, каб усё ў творы было праўдзіва, дакладна, бо «Дом камуны» — твор, на маю думку, у пэўнай ступені гістарычны і па ім, магчыма, пазнейшыя даследчыкі змогуць атрымаць належнае ўяўленне, што за час быў, у якім нам выпала жыць, якімі былі нашы ідэалы і ўзаемаадносіны, чым кіраваліся ў жыцці, што было вышэй — любоў і спагада, сумленне і чысціня пачуццяў, дабрыня і міласэрнасць, жорсткасць і раўнадушша, якія калечылі душы людзей, рабілі іх глухімі да чалавечага болю, духоўна спустошанымі шукальнікамі прывіднага шчасця?

Эпіграфам да свайго рамана Васіль Ткачоў паставіў словы: «У кожнага дома ёсць свая гісторыя. Яна непарыўна звязана з гісторыяй горада, з гісторыяй краіны». У гэтых словах — уся задума аўтара, яго імкненне з назіральнасцю летапісца адлюстравачь ход падзей, перадаць тую атмасферу, што панавала ў грамадстве на заранку нашай незалежнасці, разняволіўшы думкі, свядомасць і ўчынкi людзей. Як і той Дом камуны, твор густа населены мноствам персанажаў самых розных катэгорый — ад пакрыўджаных жыццём пенсіянераў і людзей творчых прафесій да прадстаўнікоў уладна-партыйнай эліты, якія, страціўшы высокія пасады, хутка пераарыентаваліся, пераселі ў крэслы ў цяніках бізнесу, паспяхова авалодалі навукай «прыхватызацыі», не засталіся пакрыўджанымі, займеўшы статус «новых беларусаў».

Падзеі, што адбываюцца ў горадзе над Сожам і ў яго ваколіцах, нярэдка нагадваюць дэтэктыў. Цікава яшчэ і тое, што многія персанажы твора ўзяты з жыцця, нібы перафатаграфаваны аўтарам з рэальных асоб, нават той жа аблашчаны Бахусам Валодзька — «сімбіёз акцёра і паэта-фантазёра». Лічу, гэты вобраз найбольш удаўся аўтару.

Галоўны герой твора — старажыхар Дома камуны Сцяпан Хамянок. Жыццё не песціла яго: у свой час «за доўгі язык» трапіў на Поўнач, «здабываў у шахце вугаль адбойным малатком». За што, азіраючыся з вяршыні пражытых гадоў, не заўсёды крыўдуе: «Загартаваўся там, няма чаго казаць. Таму і кльпаю ўжо амаль восемдзесят, і чарку калі бяру, то рука не трымціць». Калі з-за аварыйнага стану былога «дома шчаслівай будучыні» аўдавелала старога выселілі з наседжанага кутка, ён усё ж дамогся, каб яму вымеркавалі кватэрку якраз насупраць Дома камуны, з акном на яго. Каб у любы час сутак «мог на белы свет глядзець. І на Дом камуны». Гарвыканкамаўцы спадзяваліся, што ён адмовіцца, бо кватэра была на апошнім, чацвёртым паверсе. «Інвалід жа, без нагі, як ён будзе забірацца ў сваё гнездо, як выходзіць з яго на двор? Не на парашуце ж. Але пралічыліся. Хамянок адразу пагадзіўся, і твар яго свяціўся, быў лагодны, нібы пра такую кватэрку ён толькі і марыў».

Скажыце, а хто з равеснікаў Сцяпана Хамянка не сумуе аб мінулым, аб тым часе, калі ўсе яны апантана будавалі светлае будучае — камунізм? Была вера, была надзея. І людзям таго пакалення няпроста развітвацца з патрачанымі верай і надзеяй... Дом жа камуны — сімвал мінулага... З акна чацвёртага паверха галоўны герой рамана пажадаў глядзець не проста на Дом камуны, а ў сваё мінулае...

Шмат людзей перабывала ў кватэры Хамянка. І знаёмых, і зусім незнаёмых. Адны з Валодзькам «прыходзяць гамузам», і тады тут стаіць гул і лямант, бесперапынку гучаць песні, а другія — тая ж суседка Кацярына Іванаўна — пагаварыць па душах, падзяліцца сваёй бядою, а, бывае, і нейкім пробліскам радасці. Ён ні перад кім не зачыняе дзверы, нікога не адпрэчвае, бо прывык, пражыўшы ў Доме камуны дзясяткі гадоў, да пастаяннага людскога вівароту, да суседства, дзе ўсе былі адзін аднаму — як адна сям'я, як радня, асабліва не таіліся ні ў чым. Ён ведае, што ўжо не вернецца ў дом, які змушаны быў пакінуць, але ж хвалюе старога, не выходзіць з галавы думка: хто засе-

ліцца туды, якія людзі прыйдуць нанава абжываць яго, чым дыхаюць яны? А першыя наваёлы, як паведаміў яму Валодзька, ужо з'явіліся ў ДOME камуны, але «толькі шумяць пад музыку, а карысці ад іх ніякай: бутэлькі замежныя выносяць раніцай на сметнік, такія ў нас не прымаюць...» Ці прымусяць іх задумацца радкі ў сшытку, пакінутыя Сцяпанам Хамянком: «Калі ёсць на небе Бог, то на зямлі наш горад. Божа, зберажы яго!..»

Проза Васіля Ткачова даўно стала адметнай з'явай у нашай літаратуры. Яна прываблівае любоўю да чалавека, да свайго, зямнога, свежасцю думкі, вобразнасцю, каларытнымі запамінальнымі персанажамі, досціпам народнага гумару, жывой мовай. Не ведаю, як хто, а я яшчэ раз, нібы ўпершыню, з задавальненнем перачытаў аповесці «Участковы і фокуснік» і «Гульня», а таксама многія апаваданні, што раней змяшчаліся ў нашых літаратурных выданнях, а цяпер убачылі свет, сабраныя як добрыя, разважліва-памяркоўныя сябры-суразмоўцы пад дахам новага зборніка «Снукер». У іх пісьменнік з прыроджанай, прысутнай толькі яму, мастацкай хваткай у які ўжо раз паказаў сябе адмысловым майстрам інтрыгі, навізны сюжэта, нечаканых паваротаў у ім, умельствам знайсці такое, што бярэ ў палон і не адпуская ад першай да апошняй старонкі, прасвятляе нейкай патаемнай сімпатыяй да тых, пра каго ён расказвае. Не ўсе яго героі — анёлкі, не ва ўсіх склалася жыццё так, як хацелася б, але ўсе яны — людзі, жывыя людзі, і ва ўсіх свой унутраны свет, свая псіхалогія, свая душа, у якой, нягледзячы на ўсе супярэчнасці, на ўсе выбрыкі лёсу, не згасаюць іскрынкі чалавечнасці, дабрыні і спагаднасці, часам ужо змяльчэлай, прыглухлай ад няўмольнай рэчаіснасці, але — годнай, вартай прыстойнага стаўлення да сваёй асобы.

Засяроджуся толькі на адным апаваданні — «Эмчээсавец». Сур'ёзна захварэў Сцяпан Філімончык — слесар мясцовага завода, гарманіст і спявак. А чаму Эмчээсавец? Жонка прыклала да яго такую мянушку. Суседзі і знаёмыя прынялі яе. Сцяпанам мала калі называюць, больш — Эмчээсаўцам. Ён і не крыўдуе. Бо яно так і ёсць, тут чысцейшая праўда: калі што дзе — адразу да Сцяпана: «Выручай, сусед!..»

Трэба было рабіць Сцяпану аперацыю. Патрабаваліся грошы, якіх у сям'і Філімончыкаў не мелася. Дачуліся суседзі: «Сцяпана трэба ратаваць, трэба!» Як яно вядзецца ў нас, кінуліся збіраць грошы па пад'ездах. Не надта ўзрадавала, як падалося, такая ініцыятыва Кольку — «добрага выпівоху, чалавека-пустацвета». «І задачу вы перада мной паставілі: мне таксама хочацца Сцёпку выручыць, але як? Грошай у мяне... самі ведаеце... А хто пазычыць? Скажу, што на лячэнне Эмчээсаўца, дык не павераць жа! Зноў, скажуць, прыдумаў каб нажлукціцца...»

Не спатрэбіліся грошы, не прыняла іх ад зборшчыкаў Сцяпанава жонка Антаніна: «Не трэба ўжо грошы. У нас цяпер такія аперацыі робяць за дзяржаўны кошт. Праўда, толькі ў Мінску... А грошы вярніце людзям. І ўсім, хто адгукнуўся на наш боль з вашай, канешне ж, дапамогай, скажыце вялікі дзякуй. Эмчээсавец, калі, дай Божа, усё абыдзеца, будзе добра, таксама падзякуе...»

Трэнькнуў званок, Антаніна адчыніла дзверы, і на парозе ўсе ўбачылі Кольку. Ён шырока ўсміхаўся бяззубым ротам, а ў руцэ трымаў перад сабой адной паперкай пяць тысяч.

— Пазычыў на дапамогу Эмчээсаўцу, паверыў новы сусед з першай кватэры. Дай, кажу, пяць тысяч. На тое і на тое. Ён нічога не сказаў, моўчкі вынес і даў. Каб папрасіў дзесяць, ён бы, адчуваю, і дзесяць тысяч не пашкадаваў. Тады б мне хапіла яшчэ і на бутэльку. А не прапіў! Цярэшка, запішы мяне ў свой талмуд... Я ж, верыце ці не, гадзіну назад грошы гэтыя пазычыў... і ўвесь час вагаўся: ці ў краму бегчы за віном, ці аддаць на талаку... Думаеце, лёгка мне было? Гадзіна годам здалася...»

Вобразы, створаныя пісьменнікам, здаецца, сыходзяць са старонак кнігі да чытача, як з падмосткаў тэатральнай сцэны. Яны паўстаюць перад ім — як жывыя рэальныя людзі, ён бачыць іх учынкi, чуе мноства іх маналагаў,

гісторый, у якіх цесна перапляліся трагічнае з камічным, народжанае аўтарскай фантазіяй з рэаліямі сучаснага жыцця-быцця, з горкай праўдаю, з нашай будзённасцю. Нялёгка ім, вяскоўцам і гараджанам, выкручвацца, знаходзіць сябе, праходзіць «адаптацыю» (і сацыяльна-бытавую, і маральна-псіхалагічную), трапіўшы ў палон сённяшніх прывідна-ўсцешных спакус і захапленняў, уяўнага дабрабыту і душэўнай заспакоенасці, калі ад мінулага, якім дагэтуль жылі, застаўся толькі цень, а абрысы заўтрашняга лепшага дня яшчэ слаба праглядаюцца ў прысмужанай далечы невядомай будучыні. Таму і бачым мы іх такімі, якія яны ёсць, у апавяданнях «Тратнік», «Стажок», «Адаптацыя», «Дзень шахцёра», «Дарога», «Кассё», «Рэба», «Свята», «Цывілізацыя», «Едзе сена на калёсах», «Конь бабы Дуні», «Кватэра ў Омску», «Чабаток», «Раб чмяля»...

Шмат прыхільнікаў займела, шмат станоўчых водгукаў у свой час атрымала цікавая, самабытная драматургія Васіля Ткачова. Яго п'есы з поспехам ставіліся (і ставяцца!) на сцэнах многіх прафесійных і народных тэатраў, а таксама ў суседніх рэспубліках, гучалі ў радыёэфіры, паказваліся на тэлеба-

чанні. Не дзіўна, што і ў гэтым жанры пісьменнік застаецца верны свайму мастакоўскаму крэда, выбару душы: з цеплынёй і павагай піша пра сваіх землякоў, пра іх жыццё, парушанае чарнобыльскай бядой, пра нашых сучаснікаў. У кнігу, пра якую ідзе гаворка, аўтар уключыў дзве п'есы — «Снукер» і «Курорт для зяця». Як і ў большасці яго трагікамедыйных твораў, у іх шмат займальных сцэн і дыялогаў, вынаходлівасці і досціпу, жартоўных інтанацый і... аптымізму: спадзявайся на сябе — і ўдача не пройдзе міма.

Як паказала жыццё, крызісы здаюцца не толькі ў эканоміцы, яны балюча адбіваюцца таксама на творчай сферы дзейнасці. Пасля сумна-вядомых перабудовачных узрушэнняў многія нашы літаратары ў разгубленасці апусцілі рукі, знізілі актыўнасць, а то і зусім спыніліся на раздарожжы, прымоўклі. На шчасце такога крызіснага заняпаду не адбылося ў творчасці Васіля Ткачова. Ён з ранейшай нястомнасцю працягвае працаваць, не зрэдка, а пастаянна радуючы чытачоў, прыхільнікаў свайго яскравага таленту арыгінальнымі здабыткамі ў прозе, драматургіі, публіцыстыцы, дзіцячай літаратуры. Выхад новай кнігі — яшчэ адзін важкі доказ гэтаму.

